

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Pluralisme en staatsrecht

Oostenbrink, J.J.

Citation

Oostenbrink, J. J. (1975). Boekbespreking van: Pluralisme en staatsrecht. *Acta Politica*, 10: 1975(2), 218-220. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451571>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451571>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Pas toen een 'follow-up' vraag gesteld werd waarin het tegengestelde werd aangenomen noemden 17 tot 29 % een groep die misschien beter behandeld zou worden. Met betrekking tot het democratische credo, vindt men dat Amsterdammers veel vaker dan in het onderzoek van Protho en Grigg 'democratische' antwoorden geven voor zowel de concrete als abstracte principes.

Uit het bovenstaande moet men natuurlijk niet concluderen dat er geen enkel probleem is in de Amsterdamse democratie. Er zijn zeker burgers die cynisch zijn, zich ineffectief voelen, en/of ondemocratische attitudes hebben. De oorzaken voor deze gevoelens zouden grondig onderzocht moeten worden. Het is mogelijk dat de Amsterdamse democratie inderdaad ziek is en dat vele van haar burgers door onwetendheid een te optimistisch antwoord hebben gegeven. Maar indien dit zo is zou het bepaald moeten worden door een nieuw onderzoek, aangezien de algemene trend in de gegevens van dit onderzoek weinig reden tot ongerustheid geeft.

Niettegenstaande de kritiek die te berde is gebracht moet gezegd worden dat er veel interessante gegevens in dit boek verzameld zijn. Het onderzoek was goed opgezet met een beter dan gemiddelde vragenlijst. Bij het lezen van dit boek moet men zich echter realiseren dat er andere interpretaties mogelijk zijn dan alleen die van de schrijfster.

G. A. Irwin

L. Prakke, **Pluralisme en staatsrecht**, (oratie Amsterdam, G.U.). Deventer (Kluwer), 1974, -31 blz., f 4,50

1 — De hier aangekondigde oratie zou men kunnen aanmerken als het zoveelste bewijs, dat ons staatsrecht bepaald niet, als een 'rustig bezit' kan worden beschouwd. Het is een duidelijk bewijs van de vrij stormachtige ontwikkeling, die het huidige staatsrecht doormaakt, een sprekend voorbeeld ook van heroriëntatie en herbezinning omtrent de grondslagen van de huidige staatsrechtsbeoefening. Prakke gaat daarbij overigens wel eigen wegen. Na een korte inleiding over aan het in 1973 in Nijmegen gehouden congres 'Object en Methode van de staatsrechtswetenschap' houdt de auteur zich bezig met een 'pluralisme, dat betrekking heeft op het object van de staatsrechtswetenschap, althans op één van haar belangrijkste referentiepunten, te weten de staat'.

2 — Prakke begint dan bij de stelling, dat de moderne staat pas ontstaan is 'op het breukvlak van de middeleeuwen en de moderne tijd'. De periode, waarin met name Jean Bodin de soevereiniteit aanpreekt als wezenskenmerk van iedere staat, waarbij soevereiniteit dan wordt opgevat als 'hoogste en enig oorspronkelijke bevoegdheid tot gezagshandhaving en rechtsvorming'.

Na een korte schets van enige ontwikkelingen t.a.v. dit begrip constateert hij dat men de huidige 'industriestaat' bepaald geen soevereiniteit meer kan toedichten. Wel blijft er 'zolang de staat de facto een overheersende positie inneemt te midden van de overige sociale groepen' 'behoefte aan een begrip, waarmee dit tot uitdrukking kan worden gebracht en vertaald in het juridische vlak'.

Hoe is het nu, momentéél met die staatsmacht gesteld? Zijn er soms tekenen aan te wijzen, dat die staat, die eenmaal als historisch verschijnsel is opgetreden, misschien nu weer bezig is te verdwijnen? Het antwoord op die vraag tracht de auteur te vinden door op een aantal gebieden de huidige machtsverhoudingen te

analyseren.

3 — Tegenover Duverger's stelling 'La suprématie de l'Etat n'est pas contestable, qu'on la déplore ou qu'on s'en félicite. L'Etat demeure le cadre fondamental du pouvoir' poneert Prakke nu, dat de staat in de moderne Westerse democratieën zijn soevereiniteit heeft verloren en dat de huidige situatie gekenmerkt wordt door 'versnippering van de politieke macht, van machtspluralisme'. Wat de staat daarbij slechts rest is 'a reserve function' (Friedmann). Wel heeft de staat daarbij één eigenschap, waardoor hij zich, van andere sociale groepen onderscheidt, nl. zijn 'officialiteit'. Dat laatste begrip is dan ontleend aan Earl Latham's boek *The Group Basis of Politics*. Bedoeld is dat het statelijk beslissingsmechanisme het enige is, waarmee beslissingen kunnen worden genomen, die bindend zijn voor de nationale samenleving in haar geheel. Die staat is dan nog 'rekenkantoor van maatschappelijke druk en tegendruk', 'middel tot juridificatie van het sociale evenwicht'. Haar van binnen uit aangevreten soevereiniteit is getransformeerd in een facade: de officialiteit. Prakke vervolgt dan zijn onderzoek naar de 'koers van de staatsmacht' op een tweetal gebieden, nl. de arbeidsverhoudingen en de planning.

M.b.t. het eerste terrein leidt hem dat tot de constatering, dat het optreden van de regering wordt gekenmerkt door onzekerheid (bv. loonmaatregel van het kabinet-De Jong, sociaal contract, respectievelijk centraal akkoord).

T.a.v. de planningsproblematiek wijst Prakke o.a. op het in 1970 uitgebrachte rapport van de commissie 'voorbereiding onderzoek toekomstige maatschappijstructuur' en de onder het kabinet-Biesheuvel ingestelde Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Het door Prakke gehanteerde illustratiemateriaal is zeker bij uitstek boeiend te noemen. De rede zal — terecht — bij zijn studenten hoge verwachtingen hebben gewekt. Maar wordt, zo kan men zich afvragen, het 'effect' in het verhaal niet ten dele bereikt doordat Prakke Bodin's stellingen en pleidooien gebruikt op een wijze, die hij even later t.a.v. Dooyeweerd afwijst? Door namelijk Bodin's theorema's te stellen tegenover zijn eigen 'praktische' onderzoek?

Wordt daardoor in feite het contrast tussen de periode van overgang tussen middeleeuwen en nieuwe tijd enerzijds en het heden met zijn industriestaat anderzijds niet overtrokken?

Er is te meer reden voor deze vraag omdat m.i. de grenzen van staat en staatsrecht bezwaarlijk geheel vanuit de feitelijke machtsverhoudingen kunnen worden verklaard en men stuit op de relatie tussen feit en rechtsnorm. Loopt men dan niet het risico om terecht te komen bij de door Meuwissen n.a.v. Burkens inaugurale rede opgeworpen vraag, wat er in dit verband nu van een zelfstandige sturende functie van het recht overblijft?

4 — Op p. 25 stelt de auteur bij zijn afronding de relatie tussen pluralisme en staatsrecht aan de orde. Hij bepleit dat 'de beoefenaren van het staatsrecht in ieder geval de staat zullen moeten volgen waar hij zich begeeft, in het bijzonder waar hij pacteert met andere machtskernen'. Zich aansluitend bij het verzet, dat Van der Hoeven heeft aangetekend tegen de 'vanuit politicologische hoek gelanceerde gedachte, dat het staatsrecht zich zou kunnen vergenoegen met bestudering van de juridische vaak zeer fraaie vormen — de daarachter verscholen gaande rauwe werkelijkheid zou tot het territoire van de wetenschap der politiek behoren' — ziet Prakke dan de garantie voor een meer dan louter formele betekenis van de staatsrechtsbeoefening in de 'officialiteit' van de staat. Die staat

heeft 'in zijn officialiteit iets unieks behouden, maar is voor het overige een sociale organisatie te midden van andere geworden met een restant aan macht, een reserve functie'.

Ik vraag me af of deze 'officiality' metterdaad datgene kan bieden wat Prakke er van verwacht. Misschien moet in zijn visie, gezien ook het door hem gekozen uitgangspunt, die 'officiality' wel fungeren als een laatste fort, dat staatsrechtelijk nog te verdedigen valt?

Evaluerend, erken ik, dat verschijnselen als planning en sociaal contract van enorme betekenis zijn voor de functionering van ons staatsrechtelijk bestel. Ik geloof ook dat we aan scherpzinnige analyses van de feitelijke functionering van dat bestel als van Forsthoff en van Prakke alleszins behoefte hebben. Maar of voor de verschillen van feit en norm, van macht en bevoegdheid, voor structurele geaardheid en diversiteit in zijn gedachtengang een gefundeerde plaats overblijft, waag ik te betwijfelen. Hetgeen overigens niet wegneemt, dat politicoloog noch jurist deze rede kan of mag negeren.

J. J. Oostenbrink

S. W. Couwenberg, **De omstreden staat. Ontwikkeling en problematiek van de staatstheorie in de 20ste eeuw.** Alphen a/d Rijn (Samsom), 1974, -31 blz., f 13,95

Dit boekje geeft iets anders dan de titel zou doen vermoeden. Het beoogt de Nederlandse staatsrechtswetenschap uit de impasse te helpen, waarin zij volgens de auteur verkeert. Daartoe wordt, zoals het heet, een lans gebroken voor 'een ontwikkeling dezer wetenschap in de richting van een juridisch-normatief georiënteerde politieke wetenschap'. Naar hij in zijn voorwoord zegt, denkt de auteur daarbij in de eerste plaats aan de staatsrechtswetenschap, zoals die beoefend wordt in de niet-juridische faculteiten.

Hij begint met een uiteenzetting, dat de staatsleer allerminst dood is, maar met name in Duitsland nog een bloeiend bestaan beleeft. Verschillende schrijvers van vóór en na de oorlog hebben onder de oude naam of onder de naam 'Verfassungslehre' de klassieke stof opnieuw behandeld en zijn daarbij tot nieuwe inzichten gekomen. Van dit alles heeft de Nederlandse staatsrechtswetenschap weinig notitie genomen — evenmin trouwens als van de producten van eigen bodem (Krabbe, Kranenburg, Dooyeweerd). Integendeel wordt een zekere scepsis tegenover het staatsbegrip (van der Hoeven, van Maarseveen) of een theoretisch agnosticisme (ikzelf) gesignaleerd. En ook de politicologie loopt langs de staat heen zonder er zich op te bezinnen.

Edoch: 'Hoe omstreden de staat ook is als begrip en politieke realiteit, toch kan niet ontkend worden dat hij nog steeds een centraal gegeven is, zowel in juridisch als in economisch en sociologisch opzicht.' Zijn machtsontplooiing heeft de beschaving bevorderd, maar bedreigt haar eveneens. Vooral daarom is er behoefte aan een staatstheorie. Deze zal haar uitgangspunt moeten nemen in de historische wording van de staat en zich moeten verdiepen in de dialectiek van staat en recht. Deze bezinning behoort door de staatsrechtswetenschap ter hand te worden genomen, die daartoe naast haar traditionele normatief-juridische benadering een empirisch-juridische dimensie en een normatief-kritische dimensie zal moeten ontwikkelen. Zij wordt vermaand, 'dat staat en staatsrecht slechts adequaat begrepen kunnen worden als ... een historisch-sociologisch integratie-

proces. Alle recht, maar i.h.b. het staatsrecht is geconditioneerd door historisch-sociale omstandigheden, die de materiële gelding ervan bepalen. Dit noopt tot aanvaarding van de historisch-sociologische methode en wel in combinatie met de dialectisch-fenomenologische methode, zoals die door Schindler is ontwikkeld'. De schrijver licht dit toe in opmerkingen over zoveel en zo uiteenlopende onderwerpen, dat dit gedeelte (pp. 71-113) van zijn geschrift niet samen te vatten is, maar door het noemen van de opschriften moet worden aangeduid. Achtereenvolgens leest men over: het proces van staats- en natievorming, staat en wereldmaatschappij, het voorstaatse en sociale milieu en de problematiek van de wereldmaatschappij, het vraagstuk van legitimiteit, legaliteit en effectiviteit, staat en ethiek, staat en recht, het vraagstuk van het staatsdoel, en vervolgens (in een 'Constitutionele vraagstukken' getiteld hoofdstuk): staat en maatschappij/politieke en sociale constitutie, morele grondslagen, constitutionele orde, constitutionele basisbegrippen, polarisatie en convergentie tussen Oost en West, constitutionele ontwikkelingsproblematiek nieuwe staten, grondwetsonderzoek, politieke ideologie en constitutionele rechtsontwikkeling, het vraagstuk der algemene rechtsbeginselen, het constitutionele recht als basis van het rechtssysteem.

Schrijver concludeert, dat 'het complex van vraagstukken, dat in het voorgaande is onderscheiden, van voldoende theoretische en praktisch-politieke relevantie is om een nieuwe impuls te geven aan de ontwikkeling van de staatstheorie (in ruime zin) als basis van de (Nederlandse) staatsrechtswetenschap. Wanneer deze wetenschap haar staats theoretische basis reactiveert en verder ontwikkelt en haar empirisch-juridische (staatssociologische) en rechtspolitieke dimensie tot ont-plooiing brengt, zoals in het voorgaande bepleit, kan zij uitgroeien tot een juridisch georiënteerde politieke wetenschap die zich van de empirisch-georiënteerde politicologie in drieërlei opzicht onderscheidt, t.w.:

door haar specifieke studie-object: staat en constitutie als sociologisch-normatieve fenomenen;

door haar probleemstelling en methode: het bestuderen en interpreteren van staat en constitutie als sociologisch-normatieve verschijnselen en het analyseren en verklaren van de wisselwerking en samenhang tussen de normatieve en feitelijke elementen in de ontwikkeling van beide;

door haar doelstelling: het interpreteren van de verschillende aspecten van staat en constitutie in een totale, coherente theoretische conceptie. Hierbij kan worden teruggegrepen op de universalistische conceptie van de politieke wetenschap, die sinds het midden der vorige eeuw op de achtergrond is geraakt'.

Daar de auteur, zoals gezegd, vooral de beoefening van de staatsrechtswetenschap in de niet-juridische faculteiten op het oog heeft, moet men veronderstellen, dat z.i. vooral in de faculteiten der sociale en politieke wetenschappen de bezinning op de staat als feitelijk en normatief gegeven tekort komt. Ook al zou hij gelijk hebben, dan ware het toch zeer ongewenst om op die enkele grond de staatsrechtswetenschap naar object, methode en 'doel' te gaan differentiëren naar gelang zij in de juridische dan wel de niet-juridische faculteiten wordt beoefend. Al kunnen bij het onderwijs de accenten in de éne faculteit soms anders worden gelegd dan in de andere, een vruchtbare en zinvolle wetenschapsbeoefening vereist dat men elkaar vasthoudt en niet, onder éénzelfde naam, twee bewust uiteenlopende wetenschappen opdist. Indien in de niet-juridische faculteiten een vermeerdere bezinning op de verschijnselen staat en constitutie nodig blijkt, dan zou dat óók voor de juridische faculteiten wel eens een signaal kunnen zijn om